
Raziskovanje med politiko in znanostjo v zadnjih štirih desetletjih: poročilo z okrogle mize ob izteku raziskovalne poti prof. dr. Darka Štrajna

Urška Štremfel

Ob formalnem izteku raziskovalne poti posebno pozornost namenimo cenjenemu kolegu prof. dr. Darku Štrajnu, dolgoletnemu glavnemu in odgovornemu uredniku Šolskega polja. Njegovo bogato raziskovalno pot je ob prejemu priznanja za življenjsko delo na področju raziskovanja vzgoje in izobraževanja za leto 2018 Komisija za podelitev priznanj Pedagoškega inštituta in Slovenskega društva raziskovalcev na področju edukacije (SLODRE) strnila tako (Pedagoški inštitut, 2018).

Predstavitev raziskovalnega dela prof. dr. Darka Štrajna

Dr. Darko Štrajn je s svojim delom na Pedagoškem inštitutu in širše pomembno zaznamoval polje vzgoje in izobraževanja v Sloveniji. Leta 1986 je postal direktor Pedagoškega inštituta, kjer je kot direktor deloval do leta 1993, za tem pa je na inštitutu postal raziskovalec. V času, ko je bil direktor, se je Slovenija začela dogovarjati in tudi vstopila v mrežo mednarodnih primerjalnih raziskav Mednarodne organizacije za raziskovanje učinkov v izobraževanju (IEA), ki so pomembno vplivale na oblikovanje smernic reforme šolstva v devetdesetih letih. S tem je Pedagoški inštitut, ki v asociaciji zastopa Slovenijo, pod vodstvom dr. Darka Štrajna postal polnopravni član organizacije IEA, ki združuje preko 60 držav. Pedagoški inštitut še vedno tesno sodeluje z omenjeno mednarodno organizacijo in se vključuje v mednarodne primerjalne raziskave znanja ter s tem skrbi za neodvisno zunanjo evalvacijo dela osnovnošolskega in srednješolskega sistema v Sloveniji.

Leta 1993 je dr. Darko Štrajn opustil funkcijo direktorja in se posvetil raziskovalnemu delu. V svojih projektih na inštitutu se je osredotočal

predvsem na študij funkcioniranja izobraževanja v družbenem kontekstu. Z vzpostavitvijo raziskovalnih programov, financiranih s strani Agencije RS za razvoj in raziskovanje, je kar tri zaporedna petletna obdobja vodil matični raziskovalni program inštituta z naslovom »Edukacijske raziskave« in ga vzpostavil kot pomembno referenco na tem področju. Leta 2004 je bil program »Edukacijske raziskave« (P5-0106), pod njegovim vodstvom, po mnenju ARRS med najuspešnejšimi v Sloveniji (<http://www.arrs.gov.si/sl/progproj/rprog/gradivo/inc/Naj-razisk-prog-2004.pdf>). Vseskozi pa se je ob svojem znanstveno-raziskovalnim delom in skozi njega izkazoval kot izjemen družbeno angažiran intelektualec.

Doslej je izdal pet monografij, prispeval številna poglavja v monografijah in, poleg številnih prispevkov in medijskih pojavljanj, objavil preko sto raziskovalnih člankov in esejev. Je tudi soavtor več učbenikov s področja državljske vzgoje in etike. Njegova celotna bibliografija je dostopna na https://bib.cobiss.net/bibliographies/si/webBiblio/bib201_20201204_220027_09436.html.

V času ključne šolske reforme (1996–1999) je bil član Nacionalne kurikularne komisije. V vsem času svoje profesionalne dejavnosti je sodeloval na mnogih mednarodnih srečanjih (Velika Britanija, Francija, Švedska, Nemčija, Italija, Nizozemska, Portugalska, Kitajska, Južna Koreja, ZDA, Poljska ...). Leta 1998 je za štiri mesece obiskal Amsterdam School of Cultural Analysis (ASCA), posebno enoto podiplomskih študijev na amsterdamski univerzi. Občasno predava na različnih fakultetah Univerze v Ljubljani (Filozofska, Pedagoška, Fakulteta za družbene vede), redno pa na Fakulteti za podiplomski humanistični študij (ISH) v Ljubljani (sedaj AMEU-ISH). Na tej fakulteti je bil v začetku l. 2009 izvoljen v naziv rednega profesorja.

V svojem delu dr. Darko Štrajn s povezovanjem različnih ved in/ali področij vednosti ter z ohranjanjem tematske širine utrjuje vez s tradicijo pedagogike in hkrati vez s sodobnimi dogajanjmi v mednarodnem raziskovalnem prostoru. Njegov teoretski opus je izjemno širok in obsežen. Zanimajo ga tako teoretski premiki v vzgoji in izobraževanju kot tudi dinamika šolskih reformnih procesov. Koncept »družbe znanja« je v problematičnem postneoliberalnem kontekstu izraziteje postal predmet njegove kritične refleksije. V družbeni realnosti ugotavljamo stabilizacijo šolskega sistema in kurikulov ter prve indikacije načrtovanj novih obsežnejših šolskih reform s pričetkom okoli l. 2020, kar edukacijskim vedam postavlja zahteve, da na novo premislijo in postavijo izhodišča, koncepte in projekcije v dolgoročnem smislu. Znanstveni in raziskovalni dosežki dr. Štrajna so torej raznoliki in kažejo na poudarjeno interdisciplinarno profiliranost. Odziv strokovne javnosti in širšega okolja na delovanje dr.

Darka Štrajna se kaže v številnih povabilih za njegovo sodelovanje z drugimi raziskovalnimi sredinami in obenem javnimi nastopi, pa tudi z vključevanjem v uredniške odbore znanstvenih revij. Nastopal je na vrsti konferenc z znanstveno-raziskovalnimi prispevki, pogosto pa se pojavlja tudi v različnih medijih s strokovnimi prispevki, poljudnimi članki, intervjuji.

Dr. Darko Štrajn se torej izkazuje kot izjemno ploden raziskovalec na področju vzgoje in izobraževanja, ki ga interdisciplinarno povezuje z drugimi vedami, in kot družbeno angažiran intelektualec, ki si s svojim delom – znanstvenim in strokovnim – kontinuirano prizadeva za izboljšave na področju vzgoje in izobraževanja ter na drugih področjih družbenega življenja.

Poročilo z okrogle mize

Ob formalnem izteku raziskovalne poti dr. Darka Štrajna je Slovensko društvo raziskovalcev na področju edukacije (SLODRE) 5. 12. 2019 organiziralo okroglo mizo, v središču katere so bili razmisleki o odnosu med znanostjo in politiko na področju vzgoje in izobraževanja, ožje, kako se ta odnos razvija skozi čas, kaj nanj vpliva in kaj se lahko naučimo iz obdobja preteklih 40 let.

Okroglo mizo je kot izraz spoštovanja in hvaležnosti do kolega dr. Darka Štrajna organiziral in vodil ddr. Zdenko Kodolja, na njej pa so sodelovali tudi dr. Slavko Gaber, mag. Marjan Šetinc, dr. Tatjana Vonta ter dr. Pavel Zgaga. Ugledni gostje, s katerimi je dr. Darko Štrajn sodeloval na svoji formalni raziskovalni poti, so svoje misli in poglede o sodelovanju med znanostjo in politiko na področju vzgoje in izobraževanja črpali iz svojih bogatih izkušenj ter temeljnih filozofskih izhodišč tega sodelovanja.

V uvodnem nagovoru se je dr. Darko Štrajn iz perspektive sodelovanja znanosti in politike spominjal svoje raziskovalne poti. Socialistično reformo vzgoje in izobraževanja s t. i. usmerjenim izobraževanjem je izpostavil kot začetek dileme med vzgojo in izobraževanjem kot procesom posredovanja znanja na eni strani in usposabljanja za poklice na drugi strani. Družboslovno-humanistična intelektualna elita tistega časa je do usmerjenega izobraževanja kot usposabljanja za poklice in odmika od šole kot posredovalke znanja in kulture imela številne strokovne zadržke. Pedagoški inštitut je le-te jasno izrazil z organizacijo simpozija o vsestransko razviti osebnosti. Čeprav je ta po oceni govorca sicer predstavljal epistemološki preboj v slovenskih vedah v vzgoji in izobraževanju, je hkrati sprožil spor s takratno vladajočo oblastjo, katerega rezultat je bila skorajšnja ukinitvev Pedagoškega inštituta. Začetek njegovega direktorovanja Pedagoškemu inštitutu leta 1986 so zato zaznamovali negotovi časi,

kasnejše obdobje v času osamosvajanja Slovenije pa je mogoče razumeti kot čas demokratizacije, poudarjenega pristopa od spodaj navzgor in avtonomnosti Pedagoškega inštituta. Za ta čas je značilno tudi širjenje njegovih dejavnosti na izvajanje mednarodnih raziskav znanja ter vzpostavljanje interdisciplinarnega znanstvenega raziskovanja na področju vzgoje in izobraževanja. Čeprav so bili po osamosvojitvi postavljeni trdni temelji, na katerih izobraževalni sistem v Sloveniji sloni še danes, dr. Darko Štrajni meni, da je nastopil čas novih reform, za katere je potreben politični in širši družbeni konsenz, ter novih paradigem v raziskovanju vzgoje izobraževanja. Tudi v tem času pa odnos med znanostjo in politiko predstavlja pomemben in nikoli razrešen izziv.

Dr. Pavel Zgaga je v svojem prispevku spomnil, da sta znanost in politika tudi neizbežno prepleteni, demoniziranje politike in idealiziranje znanosti pa ne predstavlja prave poti njunega razumevanja. Rečemo celo lahko, da se je politika (predvsem z razvojem na podatkih temelječega odločanja) poznanstvenila in znanost politizirala, ob naraščanju populizma pa prihaja tudi do situacij, ko se znanosti ne verjame več. Izpostavil je, da je sodelovanje med znanostjo in politiko v različnih javnih politikah, zgodovinskih obdobjih in nacionalnih okoljih specifično, tako je treba misliti in razumeti tudi sodelovanje med znanostjo in politiko na področju vzgoje in izobraževanja v zadnjih štiridesetih letih v Sloveniji. Zanj je do določene mere značilno prehajanje akterjev med znanstveno in politično sfero, predvsem pa je zanj značilna odsotnost t. i. oblikovalcev politik (eng. policy makers), oziroma pozitivne weberjanske birokracije kot posrednika med znanostjo, ki ne nosi politične odgovornosti za pravilne/napačne politične odločitve, ter visoko politiko, ki se na stroko (lahko tudi) ne spozna.

Dr. Slavko Gaber je spomnil, da je bil v času osamosvojitve Slovenije dosežen družbeni konsenz o tem, da bomo pri postavitvi izobraževalnega sistema delovali drugače od dotedanjih praks. Pri tem ne gre zanemariti pomena dolgega zorenja idej, številnih diskusij in tudi nestrinjanj. Hkrati pa je odločitev politike za vednost, znanje in znanost pomenila, da njenih podatkov ni bilo več mogoče spregledati. Izpostavil je, da je nemogoče postaviti (vzgojno-izobraževalni) sistem, ki bo večno deloval, pomembno pa mu je dati temelje, da se lahko razvije in smiselno upravlja. Pri tem sta temeljna naklonjenost in vzajemno pripoznavanje znanosti in politike potrebna in ključna.

Dr. Tatjana Vonta je predstavila začetke t. i. akcijskega raziskovanja na področju predšolske vzgoje v Sloveniji. To je predstavljalo pomemben premik od deskriptivnih raziskav, ki so ugotovljale obstoječe stanje na področju predšolske vzgoje, k intenzivnejšemu sodelovanju in oblikovanju

inovacij skupaj s praktiki. Takšna poglobljena oblika sodelovanja s praktiki v Centru za kakovost v vzgoji in izobraževanju Korak za korakom, katerega dolgoletna vodja je bila dr. Tatjana Vonta, poteka še danes. Izpostavila je, da so njeno 42-letno kariero raziskovalke na Pedagoškem inštitutu zaznamovala tudi obdobja izrazito pomanjkljivega financiranja raziskav, čeprav je bil njihov pomen s strani politike pripoznan, ter menjave 11 direktorjev in direktoric.

Mag. Marjan Šetinc se je spomnil začetkov mednarodnih sodelovanj (npr. UNESCO, ERA), ki so zaznamovala raziskovalno delo v obdobju osamosvajanja Slovenije. Podrobno je pojasnil začetke izvajanja mednarodnih raziskav znanja v Sloveniji, ki jih je motivirala želja po zunanjem vpogledu v stanje vzgoje in izobraževanja. Prva izvedena raziskava leta 1989 je pokazala velike razlike v znanju dijakov in dijakinj na področju matematike in naravoslovja med slovenskimi šolami ter prinesla t. i. zunanje dokaze ter podlage, da je treba nekaj storiti in spremeniti.

Ddr. Zdenko Kodelja je odnos med znanostjo in politiko v zadnjih štiridesetih letih na področju vzgoje in izobraževanja v Sloveniji opisal kot nihanje med dvema ekstremoma – političnim voluntarizmom, ki je določal šolske reforme (npr. usmerjeno izobraževanje), ter vsaj deklarativnim sklicevanjem šolskega ministra oziroma ministrice na na podatkih temelječe odločanje. Poudaril je problematičnost prepletanja teh dveh ekstremov v obliki, da se skuša z raziskavami legitimirati politični voluntarizem, ter v tem pogledu izpostavil pomen sodelovanja znanosti in politike že v začetni fazi oblikovanja politik. Izmed omejitev na podatkih temelječega odločanja, sicer izhajajočega iz anglosaškega sveta, je izpostavil arbitrarnost politike pri tem, kaj so tisti (znanstveni) rezultati, ki zanj veljajo, in dejstva, na podlagi katerih bo izvajala svoje politike. Čeprav politične odločitve lahko izhajajo iz dejstev, je treba upoštevati, da politika končne odločitve vedno sprejme sama na podlagi vrednostnih sodb, zanje pa nosi tudi politično odgovornost in posledice. Kot omejitev na podatkih temelječega odločanja lahko razumemo tudi neenotnost stroke o tem, kaj je na določenih področjih in v določenih situacijah ključno. Pri tem na področju vzgoje in izobraževanja na primer lahko prihaja do konceptualnih naspotij med raziskovalnimi trendi, med t. i. tradicionalisti in inovatorji, med zagovorniki različnih metod in tudi med zagovorniki različnih idej o arhitekturi šolskega sistema. Iz navedenega razloga je pomembno, da se tudi z vzgojo in izobraževanjem ne ukvarja ena sama znanstvena disciplina, ki bi določala prave strokovne rešitve, temveč da se politika snuje in izvaja v skladu s spoznanji različnih strok.

Izkušnje, ki so jih sogovorniki in sogovornica nabirali v specifičnem in pomembnem zgodovinskem momentu desetletje pred in tri desetletja

po osamosvojitvi Slovenije, predstavljajo nepredstavljivo dragoceno podlago za razmisleke o odnosu med znanostjo in politiko na področju vzgoje in izobraževanja danes in v času, ki sledi. Okrogla miza je v tem pogledu prinesla mnogotera spoznanja, med katerimi naj izpostavimo nedokončnost razmerij med znanostjo in politiko ter pomen družbenega in političnega konsenza pri uvajanju šolskih reform. Nenazadnje je okrogla miza prinesla tudi uvid v dragocenost kontinuiranega profesionalnega sodelovanja s somišljeniki, v krogu katerih je cenjeni kolega dr. Darko Štrajn formalno zaključil svojo raziskovalno pot, ki pa se v resnici intenzivno nadaljuje.

Vir

Pedagoški inštitut (2018) Predstavitev nagrajenca, dr. Darka

Štrajna, prejemnika Priznanja za življenjsko delo na področju raziskovanja vzgoje in izobraževanja za leto 2018. Spletna stran: <https://www.pei.si/wp-content/uploads/2019/03/Strajn.pdf> (pridobljeno 15.4.2020).